Hattala Martin (1821-1903) :)

Martin Hattala bol stredoškolský a univerzitný pedagóg, rímskokatolícky teológ a lingvista, ktorý sa do histórie zapísal ako reformátor štúrovskej slovenčiny.
(Jazykovedec, kodifikátor slovenského jazyka, autor prvej slovenskej gramatiky a prvej ucelenej učebnice slovenského jazyka.)

Už ako vysokoškolák sa zaoberal štúdiom slovenského jazyka a napísal príručku slovenského tvaroslovia, ktorá sa neskôr stala východiskom pre jeho ďalšie gramatické práce. Vo Viedni sa stretával najmä so študentami zo slovanských krajín. Vďaka nim prehlboval svoje znalosti zo slovanských jazykov. Patril medzi tých katolíckych vzdelancov (zoskupených okolo Andreja Radlinského), ktorí podporovali kodifikáciu Ľudovíta Štúra, aj keď ju nepríjmali bezvýhradne. Dňa 10. augusta 1847 sa zúčastnil štvrtého zasadnutia štúrovského kultúrneho spolku Tatrín v Čachticiach, kde sa riešila otázka jednotného slovenského spisovného jazyka.

Na nej bol zvolený jazykový výbor (predseda: Štúr, členovia: Caban, Gerometta, Ščasný, Zoch, Hroboň, Hattala), ktorý mal za úlohu pracovať na konečnej podobe spisovnej slovenčiny. V roku 1848 uverejnil Hattala v *Orlovi Tatranskom* odbornú prácu vo forme posudku Hodžovho diela *Epigenes slovenicus* pod pseudonymom Martin spod Babej hory. Vyjadroval v nej nesúhlas s Hodžovými dvojhláskami, trojhláskami a štvorhláskami. Z dvojhlások chcel nahradiť "uo" písmenom "ó" (môžem, kóň). Odmietal Štúrove dvojhlásky "aj, ej, oj, uj" a tiež Štúrove a Hodžove "ja, je". S Hodžom sa však zhodoval v otázke skloňovania adjektív pripúšťal dvojtvar "-ye/-é" (dobré, dobrye) a odôvodňoval to tým, že skloňovanie s "é" je pravidelnejšie a obľúbenejšie.

Martin Hattala podrobne rozobral nielen Hodžovu prácu, ale opísal aj situáciu Slovákov po „zrušení sväzku literárneho medzi Čechmi a Slovákmi" a rozdelil ich do troch skupín: veteráni (Kollár, Šafárik), nasledovníci Bernolákovi a nasledovníci Štúrovi (Hodža). Po vysviacke v roku 1848 pôsobil dva roky ako kaplán v Bzovíku a v Hodruši. Popri pastorácii sa intenzívne venoval jazykovede. Zostavil po latinsky písanú gramatiku slovenčiny a pod názvom *Gramatica linguae slovenicae collatae cum proxime cognata bohemica* (*Gramatika slovenského jazyka v porovnaní s českým*) ju v roku 1850 vydal na vlastné náklady v Banskej Bystrici.

Úvod obsahuje súhrn vtedajších najdôležitejších vedomostí o slovanských jazykoch a slovenčine, nárečiach, znakoch a vývine jej spisovnej podoby. Vyjadril potrebu zavedenia ypsilonu do slovenského pravopisného systému. Najobšírnejšia je druhá časť, kde Hattala rozoberá jednotlivé slovné druhy, ich význam, tvorenie a ohýbanie. Verejnosť prijala Hattalovu prácu priaznivo. V jeseni roku 1850 bol Martin Hattala vymenovaný za dočasného učiteľa českej a slovenskej reči na štátnom gymnáziu v Bratislave. Podľa novej organizácie štátnych škôl mala byť vyučovacím jazykom i učebným predmetom na niektorých gymnáziách staroslovenčina.

Medzitým však rástol proti staroslovenčine odpor a verejnosť i čitatelia Cyrila a Metoda žiadali „opravenú slovenčinu" podľa zásad Hodžových a Hattalových. Hattalova latinsky písaná gramatika spisovnej slovenčiny mohla byť pomôckou len pre vyššie triedy gymnázií. Bolo teda potrebné prepracovať ju i pre praktické potreby širšej verejnosti. V polovici októbri 1851 sa v Bratislave zišli poprední predstavitelia štúrovského a bernolákovského hnutia (Štúr, Hurban, Hodža, Palárik, Závodník, Radlinský) a poverili M. Hattalu vypracovaním normatívnej príručky spisovnej slovenčiny, ktorá vyšla začiatkom roku 1852 anonymne pod názvom *Krátka mluvnica slovenská*.

Bola to prvá kolektívne schválená príručka spisovného jazyka, ktorou sa uskutočnila tzv. hodžovsko-hattalovská reforma štúrovskej slovenčiny. Úlohou reformy bolo nahradiť Štúrov fonetický pravopis historickým a etymologickým, aký mala zo slovanských jazykov čeština, poľština i ruština, a tým zmierniť prevrat v spisovnom jazyku. Mluvnica odstránila jazykovú nejednotnosť na Slovensku (dovtedy sa napriek kodifikácii spisovného

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

slovenského jazyka používala tradičná čeština, bernolákovčina, štúrovská slovenčina aj staroslovienčina) a používala sa až do vydania *Czambelovej Rukoväti spisovnej reči slovenskej* (1902).

Martin Hattala sa rozhodol spracovať zanedbaný odbor vo vtedajšej slovenskej jazykovede - hláskoslovie. Prácu s názvom *Zvukosloví jazyka staro- i novo- českého a slovenského* predložil na schválenie ministerstvu vo Viedni. Posudzovateľom bol P. J. Šafárik. Posúdil ju veľmi priaznivo a odporučil Hattalu na pražskú Katedru slovanskej filológie. Ako habilitačný spis bola teda prijatá Hattalova práca *Zvukosloví jazyka staro- i novo- českého a slovenského*, vydaná v roku 1854 s pomocou Matice českej a venovaná Šafárikovi.

V nej autor rozoberá hlásky najprv všeobecne, potom aj jednotlivo. Spoluhlásky prirovnáva ku kostiam a svalom tela, samohlásky ku krvi a duchu. Ľubozvučnosť reči sa podľa neho zakladá na súmernom spojení samohlások a spoluhlások. Ako už vo svojej prvej gramatike, aj tu prijíma staršiu teóriu o prvotnosti samohlások “i, a, u”, z ktorých lámaním vznikli krátke samohlásky a zdvojením alebo spojením dlhé samohlásky, takže sa rad samohlások rozšíril na “i, e, a, o, u”. Hattala vo svojej práci zhrnul všeobecné i konkrétne poznatky o hláskach aj v širšom slovanskom resp. indoeurópskom meradle.

V roku 1855 vydal *Skladbu jazyka českého a slovenského*, ktorú odmietavo posúdili J. F. Šumavský a K. J. Erben. Hattala svoje dielo obhajoval v brožúre *Obrana skladby profesora Martina Hattalu proti pánu J. Frantovi Šumavskému a proti jakémusi pánu xn, sepsaná jím samým* (1855). Dokazoval, že jazykoveda v skladbe sa musí opierať aj o živú reč, a že sa pri spisovnom jazyku nemožno uspokojovať iba so správnosťou tvarov a hlások, lebo duch jazyka je v skladbe a slohu. Českí autori vyčítali Hattalovi niektoré slovakizmy. V tom čase sa totiž usiloval podľa starších náhľadov Kollára vnášať do spisovnej češtiny slovenské prvky, aby čeština bola pre Slovákov prijateľnejšia.

Úplný systém češtiny a slovenčiny podal Hattala v knihe *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského* (1857), ktorá bola úradne schválená ako učebnica pre školy. Zahrnul do nej už skôr uverejnenú skladbu a „zvukoslovie“. Náuku o tvorení slov a skloňovanie cudzích slov spracoval podľa prác Šafárika, rozdelenie slovies podľa Dobrovského a Miklosića. V Prahe Hattala publikoval viaceré vedecké štúdie a články z oblasti slavistiky.

Dôležitá je najmä jeho práca o spoluhláskových skupinách v slovanských jazykoch a práce *O poměru Cyriličtiny k nynějším nárečím*; *Mnich Chrabr, príspěvek k objasnení původu písma slovanského*; *O ablativě ve slovančině a litvančině* a iné. K slovenčine sa vrátil spracovaním dvojdielnej *Mluvnice jazyka slovenského* (prvý zväzok vyšiel v Pešti v roku 1864, druhý pod názvom *Skladba* v Banskej Bystrici v roku 1865. Bola to prvá ucelená učebnica slovenského jazyka. Toto nové spracovanie slovenskej gramatiky nadväzuje na *Srovnávaciu mluvnicu*. Hláskoslovie a tvaroslovie Hattala upravil len pre slovenčinu, kým skladbu, najmä náuku o jednoduchej vete, prepracoval dôkladnejšie.

V máji roku 1861 bol vymenovaný za profesora slavistiky na Karlovej univerzite v Prahe. Vyvrcholením Hattalovho jazykovedného diela mali byť práce o skupinách spoluhlások v slovanských jazykoch. Najprv vydal prácu písanú po latinsky, potom po nemecky, po chorvátsky a konečne po česky pod názvom *Počátečné skupiny souhlásek československých* (1870). Syntézou jeho kritík a polemík je Brus jazyka českého. *Príspěvek k dejinám osvety vůbec a slovanské zvláště* (1877) obsahuje veľa materiálu z dejín jazyka a jazykovedy, tiež poučenia o cudzích slovách. Vážna pľúcna choroba zapríčinila, že v ďalších desaťročiach prestal tvorivo pracovať. Jeho život vyhasol 11.12.1903 v Prahe.

Pochovaný je na Olšanskom cintoríne v Prahe. Martin Hattala bol uznávaným jazykovedcom, členom Rímskej akadémie, Kráľovskej českej akadémie, Petrohradskej akadémie. Bol vyznamenaný Rádom sv. Anny II. stupňa. Historický význam M. Hattalu v dejinách spisovnej slovenčiny spočíva v tom, že v období, keď bol ohrozený osud spisovnej slovenčiny, dokázal zjednotiť v spoločnej spisovnej reči jej dve základné verzie - bernolákovčinu a štúrovčinu. Hodžovsko-hattalovská úprava zostala v podstate základňou spisovnej slovenčiny až do súčasnosti.

• **https://www.vedatechnika.sk/SK/ENOVINY/PISALIDEJINYVEDY/Stranky/Martin-Hattala%E2%80%93kodifikator-slovenske-o-jazyka.aspx**

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania